

Sotsiaalkaitse uue aasta väljakutsed

Rait Kuuse

sotsiaalala asekanter, sotsiaalministeerium

Alanud aasta toob kaasa kuhjaga tegemisi ja toimetusi, seda ka sotsiaalkaitse valdkonnas. Muudatused sotsiaalkaitsepoliitikas on pikaajalised ning seetõttu võtab nende ettevalmistamine omajagu aega. Seega ei muutu aastanumbri vahetumisega palju, kuid see ei tähenda, et teoksil oleks vähe.

Sotsiaalkaitse tulevik valimiste valguses

Peatselt on valimised ja keeruline on ennustada, millised lubadused osutuvad kõige võidukamateks. Sellele vaatamata saab juba praegu hinnata poliitiliste lubaduste võimalikku mõju sotsiaalvaldkonna eesmärkidele ja senistele suundadele. Etteruttavalt võib öelda, et üldjoontes haakub seni sotsiaalkaitse kavandatu ja tehtu poliitikute nägemustega.

Küllap on põhjus selles, et sotsiaalkaitse on mitmeid teemasid, millele poliitikut lihtsalt ei saa ka kõige parema tahtmise korral reageerimata jätta. Teisalt, nagu eespool öeldud, võtavad sotsiaalkaitse valdkonnas uuendused ja arendused aega. Samas on erakondade programmides pisut erinev sihtrühmade prioriteetsus.

Ükski programm ei saa mööda ühiskonna jätkuvast vananemisest ja vajadusest sellega arvestada. Vananemine ja elanikkonna kahanemine mõjutavad järjest enam meie edasisi valikuid. Ühelt poolt on küsimus selles, kuidas sellega kaasnevaid negatiivseid ilminguid ära hoida või kompenseerida, teisalt tuleb aga senisest jõulisemalt

otsida ja leida kasutamata arenguvõimalusi.

Lisaks erinevate sotsiaalkindlustuskeemide kestlikuna hoidmisele on väga tähtis ka vanemaealiste võrdsete võimaluste tagamine ning nende diskrimineerimise vältimine. Ministeeriumi tähelepanu all on vanemaealiste olukord tööturul ning nende ligipääs teenustele. Ei ole lihtne ette näha, kuidas meie ühiskond kohaneb vanemaealiste senisest suurema osakaaluga. Kuid üsna selge on, et sündimuse suurendamisel on paraku piirid ja rändepoliitika ei ole lahendus ka suurema avatuse korral. Sestap on vananeva ühiskonna probleemid õigustatult esil ka erakondade debatis. Need probleemid mõjutavad ka sotsiaalkaitse korraldust, puudutades nii teenuste pakkumist kui ka töötajate nappust.

Nagu ikka, on erakondade tähelepanu fookuses pensionid. Mõtted mõnevõrra erinevad, kuid üldjoontes käib jutt pensionite tõstmisest ennaktempos. Igal aastal vanaduspensionid indekseeritakse ning see on reeglina kaasa toonud ka pensionitõusu. Eelmisel aastal oli tõus üle aegade suurim. Seega on pensionitõusu lubadused mõnevõrra isetäituvad, sest praegune süsteem

näeb selle ette ilma poliitilise otsuseta. Uued lubadused tähendavad siiski ka lisainvesteeringuid. Eelmisel aastal võttis Riigikogu vastu sotsiaalministeeriumi esitatud riiklikku pensionit reformiva eelnõu¹, tagades sellega praeguse süsteemi kestlikkuse. Rikkust see muudatus inimestele juurde ei too, sest muudatuste eesmärk on tagada olemasoleva pensionikorralduse toimimine ka edaspidi.

Erakondade programmides² pakutakse lahendusi ka pensioni kogumise soodustamiseks ja teise samba vabatahtlikuks muutmist. Mul on hea meel, et ei keskenduta ainult igakuise vanaduspensioni suurusele, vaid tähelepanu jagub ka pensionikorralduse tõhustamisele ja hooldusvajaduse teemale. Poliitikute erinevad ja kohati ka vastandlikud mõtted vanemaealiste toimetulekust lubavad oodata, et edaspidi saame rohkem tegelda vanemaealistele piisava sissetuleku tagamisega. Ei tohi unustada, et põhiküsimuseks on aktiivse tööelu jooksul kogutav jõukus ja kas sellest piisab vanaduspõlve kindlustamiseks. Sellega on tihedalt seotud inimeste hea tervis ja enese vaimne arendamine. Vaatamata poliitikute ilusatele lubadustele jääb inimestele endile alati suur vastutus oma vanaduspõlve heaolu eest. Sotsiaalministeeriumi lahendada jääb aga küsimus, milline peaks olema vanemaealistele kättesaadav kõrvalabi juhul, kui nad seda vajavad.

Omastehooldus ja perepoliitika valimisprogrammides

Erakondade programmides on sees ka hoolduskoormuse teema. Kõik on teadlikud

vananeva ühiskonna muutunud vajadustest, teisalt on teema tõstatumise taustaks kindlasti ka sotsiaalkaitse valdkonna senised jõupingutused, millega tuleb kindlasti edasi minna.

Viimastel aastatel on sotsiaalministeerium loonud mitu töörühma ja tellinud analüüsi³, mis tegelesid võimalike lahendustega pikaajalise hoolduse vallas. Nüüdseks on valitsus otsustanud, et pikaajalise hoolduse investeeringuteks tuleb leida täiendavaid ressursse. Sotsiaalministeerium on saanud ülesande alustada lahenduste väljatöötamise ja järkjärgulise rakendamise. Sellega kaasneb seniste regulatsioonide täiendamine pikaajalise hoolduse sätete või koguni eraldi seadusega. Üle tuleb vaadata eri osapoolte (riik, kohalik omavalitsus, inimene) vastutus ja panustamine ning vajaduse korral tuleb siin teha ka muudatusi.

Aasta-aastalt oleme näinud, kuidas üldhooldusteenuse omaosalus on kasvanud ehk nihkunud järjest enam inimese ja tema lähedaste kanda ning avaliku sektori kulutused (eelkõige kohaliku omavalitsuse osakaal) on vastavalt vähenenud. Selline olukord ei ole jätkusuutlik. Teenuste ja parema abi korraldamise ning rahastamisega saab palju ära teha, kuid paratamatult jääb sotsiaalkaitstes alles ka iga inimese ja tema lähedaste panus hooldusküsimuste lahendamisel. Kindlasti on tarvis mõelda ka omastehooldajate paremale toetamisele.

Kuigi hoolekandes ja sellel teemal peetavates aruteludes valitseb veel asutuspõhiste lahenduste usk, kinnitavad ka erakondade programmid, et järjest kogub jõudu idee eelisarendada kodulähedast abi. Sotsiaalministeerium andis eelmisel

¹ Riikliku pensionikindlustuse seadus, RT I, 03.01.2019, 4.

² Erakondade kodulehel avalikult kättesaadavad programmid 16.01.2019 seisuga.

³ Vt ka materjale Riigikantselei hoolduskoormuse rakkerühma kodulehelt, www.riigikantselei.ee/et/hoolduskoormus.

aastal viimased toetusrahad erihoolekande kaasajastamiseks. Mäletatavasti pandi selles programmis rõhku just kogukondlikele teenustele ja tavapärase elukorralduse juurutamisele erihoolekandes. Kogukondlikud lahendused ning erivajadustega inimeste aitamine ilma neid oma kodust ja lähemast elukeskkonnast eraldamata on eelistatud suund tulevikuski. Targalt on investeeritud need kohalikud omavalitsused, kes on loonud oma eakatele jt abivajajatele toetatud elamise võimalusi asulates, kus avalikud ja muudki teenused on kergesti kättesaadavad. Deinstitutionaliseerimine on sotsiaalministeeriumi erinevates valikutest keskne teema.

Kahtlemata on siin ka vastandlike huvivid, kuna alati ei ole kogukonnad seda meelt, et nende seas elaksid või sinna asuksid elama erivajadustega inimesed. Üsna tavalised on avalikud vaidlused, mille teemaks on soov vältida erivajadustega või teistsuguse kultuuritaustaga inimeste lisandumist kogukonda. Tihti jõuab vaidlus ka kohtusse. Kahjuks vaidlejad ei teadvusta, et väikese rahvaarvuga riik ei saa lubada endale luksust inimesi ühiskonnaelust välja arvata. Sotsiaalministeerium jätkab poliitikat, mille järgi erivajadustega inimesed peavad saama vajaliku toetuse tavalises elukeskkonnas. Erilahenduste rakendamiseks peavad olema väga kaalukad põhjendused. Kohalike omavalitsuste selgitustööl ja läbi-rääkimisoskustel on siin suur roll.

Perepoliitika küsimused on praegu tähelepanu alt veidi taandunud, kuid endiselt tähtsad. Sotsiaalministeeriumi analüüsides on näha, et mitme toetuse tõus on viimasel ajal jõudsalt parandanud lastega perede majanduslikku olukorda, kuid peretoetuste suurendamine ei ole nii prioriteetne kui eespoolmainitud väljakutsed.

Kaasaegsele arenenud ühiskonnale on iseloomulik sündimuse vähenemine. Selle trendi teistpidi pööramiseks ei piisa toetustest, vaja on terviklikumat lähenemist inimeste heaolule. Eelmisel aastal said Riigikogult kinnituse sotsiaalministeeriumi pakutud muudatused vanemapuhkuste valdkonnas⁴. Vanemapuhkuse paindlikkus, vanemate omavahelise koostöö tähtsustamine ning valikuvõimaluste soodustamine võimaldavad inimestel paindlikumalt ühildada töö- ja pereelu. Isadele mõeldud individuaalne puhkuse osa ühe kuu ulatuses peaks aitama võrdsemalt jagada laste kasvatamisega kaasnevaid kohustusi. Need muudatused rakenduvad järk-järgult ning nende mõju avaldub koostoimes teiste poliitikatega. Kuid perepoliitika rõhuasetus peaks liikuma aina enam selle poole, et teenused toimiksid ja killustatus väheneks.

Ühesugune abi igas Eesti paigas

Suhtumises kohaliku omavalitsuse rolli paistab valimiseelses debatis välja kaks konkureerivat suunda: omavalitsuste autonoomia suurendamine vs sotsiaalkaitse väljaarvamine kohaliku tasandi vastutusalast. Tundub, et teine suund ei leia küll muutuseks vajalikku kandepinda ning sestap võib arvata, et suuri muudatusi sotsiaalkaitse korralduses lähiajal oodata ei ole.

Kuid abi kättesaadavus ja selle ühetaoline pakkumine kõigis Eesti nurkades on tõesti suur väljakutse, ja seda ka sotsiaalministeeriumi poolt vaadates. Lubamatu on olukord, kus abi ja teenused on viletsad, ei ole piisavad või suisa puuduvad. Sotsiaalvaldkonna seadustik on piisav selleks, et abivajaja leiaks tuge ja mõistmist nii kohalikul kui riigi tasandil. Selleks tuleb aga riigil ja kohalikel omavalitsustel rohkem koos aru

⁴ Pereküsitiste seadus, RT I, 26.10.2018, 6.

pidada ja tegutseda. Kohalikele juhtidelt ootame suuremat tähelepanu sotsiaalkaitse teemadele. Ja seda igapäevaselt, mitte hooti, kui muude tegemiste kõrvalt aega üle jääb. Nõustamise ja järelevalve keskasutuse rolli täidab nüüd sotsiaalkindlustusamet, kuhu on suunatud ka vajalikud ressursid kohalike omavalitsuste jõustamiseks. Suund muuta sotsiaalkindlustusamet sotsiaalkaitseametiks kahtlemata jätkub. Ühe uuendusena on ka infosüsteemi STAR haldamine nüüdsest sotsiaalkindlustusameti pärusmaa. See võimaldab paremat infovahetust.

Omajagu kriitikat eri osapooltelt on saanud teenuste ja tegevuste killustatus. Selle mõju on näha ka valimislubadustes: töötatakse ühetaolist abi ja inimeste „jooksutamise“ vältimist. Mitu sellekohast katse- ja arendusprojekti on viimastel aastatel alustanud ka sotsiaalministeeriumi vastutusallas. Võimaluste otsimine ja nende elluviimine selleks, et abi oleks inimesele arusaadav ning n-ö ühest uksest kättesaadav, jätkub ka edaspidi. Selleks tuleb soodustada asutuste omavahelist koostööd ja õppida seda paremini tegema. Sotsiaalkaitse valdkonna jaoks tähendab see ka oskust ja soovi „joonistada“ üle sotsiaalkaitse piiride. Ligipääsetavuse küsimusi tuleb lahendada koos ehitus- ja transpordisektoriga, sotsiaaltransport on vaja korraldada ühtselt ühistranspordiga, puudega lapsele peab haridust andma tava-koolis jne. Üldise olukorra parandamine sotsiaalkaitse lahendustega on ühiskonnale kõige kulukam. Üldjoontes võib sellist arusaama välja lugeda ka mitme erakonna programmist.

Jätkuvalt on prioriteediks võitlus perevägivallaga. Eelmisel aastal proovisime Pärnumaal korraldada paremat koostööd eri

osapoolte vahel ning teha tööd uut moodi⁵. Sellest ühisprojektist saadud teadmised võetakse nüüd üle-eesilisel kasutusele. Tihedam koostöö võimaldab vägivallatseja perest kiiremini eemaldada ning pakkuda paremat abi ohvritele. Ühe miljoni euron kasvanud kulu sellega seotud teenustele näitab, kui oluline on see küsimus riigi tasandil. Loodetavasti annab perevägivalla vastane võitlus tulemusi. Teadlikkus sellest probleemist on igatahes tõusnud.

Kokkuvõtvalt võib nentida, et sotsiaalkaitse teemad on poliitilises debatis üsna tugevalt sees. Kohati on lubadused üsna suurejoonelised ja keskenduvad vahest liialt raha andmisele, kuid tundub, et tähelepanu teenuste ja komplekssete meetmete arendamisele on kasvanud. Küllap tajutakse, et lihtsaid lahendusi sotsiaalkaitstes pakkuda ei ole. Kahjuks inimese isiklikust vastutusest eriti juttu ei tehta, samuti ei käsitleta ka soolise võrdõiguslikkuse (nt palgalõhe) küsimusi.

Sotsiaalministeeriumi aasta

Nagu juba viidatud, jätkab ministeerium varem algatatud tegevustega. Täiesti uusi teemasid on tänavu käsil vähe⁶. Allpool lühidalt mõnest olulisemast töösuunast, mida sotsiaalkaitse valdkonnas ellu viiakse ja kavandatakse.

Sotsiaalvaldkonna teemadega tegelevate osakondade struktuur on ministeeriumis pisut muutunud – endise nelja osakonna asemel on nüüd kolm: hoolekande, laste ja perede ning võrdsuspoliitikate osakond.

Pensioniteemad on aga sellest aastast liidetud töövaldkonnaga, et tagada parem kooskõla töötamise ja vanaduspõlve kindlustamise valikute vahel.

⁵ Perevägivalla infoleht (21.12.2018), www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/perevagivalla_faktileht_2018_0.pdf.

⁶ Vt ka Heaolu arengukava 2016–2023, www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023.

Hoolekande valdkond

Hoolekande osakonna peateema on pikaajalise hoolduse korraldus ja selle arendamine. Valitsuselt saadud mandaadi alusel töötame välja pikaajalise hoolduse süsteemi loomiseks vajalike meetmete rahastusskeemid ning esitame taotlused nende rahastamiseks. Enne vaadatakse üle eri osapoolte vastutus ja rollid teenuste tagamisel ja hindamisel, luuakse uus raamistik teenuse vajaduse tuvastamiseks ning tegeldakse tervishoiuteenuste kättesaadavusega hooldekodudes. Lahendustepanekute loomisel nõustab ministeeriumi tänavu mitu töörühma. Järgmiseks aastaks peavad esimesed lahendused jõudma otsustamiseks Riigikokku.

Üldhooldekodude olukord on jätkuvalt ministeeriumi teravdatud tähelepanu all. Mullu allasutustele antud suunis pöörata erilist tähelepanu üldhooldekodude tegevusele ja selle kvaliteedi tõstmisele on endiselt jõus. Hea meel on tõdeda, et vaatamata esimestele, kohati väga negatiivsetele kokkuvõtetele on osapooled aru saanud koostöö tähtsusest. Tänavu keskendume tervishoiuteenuste kättesaadavusele hooldekodudes.

Kolmanda tähtsa teemana on fookuses abivahendid. Otsime võimalusi, kuidas tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna pakutavat omavahel paremini ühildada. Paralleelselt analüüsib sotsiaalkindlustusamet töökorraldust ning kohandab seda arusaadavamaks ja lihtsamaks.

Laste ja perede valdkond

Laste ja perede osakond keskendub eelmisel aastal vastu võetud vanemapuhkuse muudatuste ellu viimisele. Uuendatakse laste ja perede arengukava, kuna selle kehtivusaeg hakkab läbi saama. Arengukava annab üldised raamid laste ja perepoliitika valikutele ja tegevustele.

Kuid tähelepanu all on muidki teemasid, nagu näiteks laste suhtlus- ja hooldusõiguse

probleemid ja neile lahenduse leidmine. Lapse huvide seisukohalt ei ole vanemate tülid ja vaidlused vastuvõetavad, samuti koormab see sotsiaal- ja õigussüsteemi. Üheks lahenduseks võiks olla perelepituse laiem kasutamine, samuti elatise maksmise ning suhtluskorra reeglite parema täitmise saavutamine.

Asendushoolduses on kavas lahendada perevanema lepingu kitsaskohad ja tegelda erihooldusperede ning eestkoste probleemidega. Perepõhiste hooldusvormide eelisarendamine jätkub, tähelepanu all on lapsendamise soodustamine.

Koostöös partneritega tahame lõpetada erivajadustega laste rohkearvulised hindamised ja leppida kokku lahendused, mis laseksid haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonnal abi pakkuda võimalikult ühes kohas ja koordineeritult.

Võrdsuspoliitika valdkond

Siia kuuluvad võrdse kohtlemise, võrdõiglikkuse ja ohvriabi probleemid. Ohvriabis on jätkuvalt prioriteediks võitlus perevägavallaga ja selle ennetamine. Eelmisel aastal alanud katseprojekti tulemusi on kavas rakendada kogu riigis, mis eeldab koostööd ja osapoolte koolitamist. Kuriteoohvrite hüvitiste kaasajastamine on samuti teemana laual.

Soolise võrdõiglikkuse alal on jätkuvalt prioriteediks palgalõhe vähendamine. Eesti on Euroopas kõige suurema palgalõhega riik. Meil tuleb välja selgitada selle põhjused ja leida lahendused, et sooline diskrimineerimine tööelus väheneks. Palgalõhe järelevalve loomine on üks võimalikke lahendusi. Tegelda tuleb hoiakute ja eelarvamustega ning seda ka haridusvaldkonna valikute suhtes.

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmisest tuleb meil aru anda ÜROs. Eelmisel aastal lahendasime konventsiooni

täitmise riigisisese järelevalve küsimuse, andes selle rolli õiguskantslerile. Puuetega inimeste õiguste tagamine on aga pidev tegevus ning riigile väga tähtis. Hinnangud konventsiooni täitmisele annavad meile vajalikku tagasisidet edasisteks valikuteks.

Ligipääsetavus on nii erivajadustega inimeste kui vananeva ühiskonna tõttu kaalukas teema. Tegevust jätkab sotsiaalministeeriumi juurde loodud ligipääsetavuse nõukogu, tiheneb koostöö majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumiga, sest nende haldusalas tegutsev Tehnilise Järelevalve Amet jälgib nüüd erilise hoolega hoonete ja ehitiste ligipääsetavust.

Paar mõtet tulevikuks

Igapäevases elus näeme üha hoogsamat tehnoloogia võidukäiku. Mustamäel sõidavad ringi pakirobotid, katsetatakse isesõitvaid autosid ning abivajajatele pakub esmast nõu tehisintellekt. Siiski ei paista sotsiaalsektor veel silma innovaativsuse ning uute tehnoloogiliste lahenduste kasutamise poolest. Sotsiaaltöötaja töövahendid on endiselt arvuti, mobiiltelefon, elektriauto ja paberpliats. Samal ajal rakendatakse mitmetes riikides koduhooldusteenuste pakkumisel targa kodu lahendusi, dementsusega inimesi aitavad robotid jne.

Meie oleme murettekitavalt väheinnovatiivsed. On ilmselge, et elanikkonna vananemise tõttu ei jätku meie sektoris piisavalt inimehitajaid, appi tuleb võtta tehnoloogia ja uued tööviisid.

Tehnoloogiarikas sotsiaalkaitse ongi üks sotsiaalministeeriumi uutest arendatavatest suundadest, mis võiks tulevikus aidata pisutki kompenseerida kasvavat

survet hoolekandele. Oleme vaatamata esimestele innovaativsetele näidetele (Helpific, Caremate jt) veel üsna lapsekingades ning arenenud maailm liigub kiiresti eest ära. Sotsiaalministeeriumil on kavas koostada tehnoloogiarikka sotsiaalkaitse arendamise teekaart, plaanis on mitmeid ettevõtmisi, et tehnoloogiarikas keskkond muutuks lähitulevikus ka sotsiaalkaitse valdkonnas oluliseks.

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötaja roll on muutunud. Eelmisel aastal vaieldi palju sotsiaaltöötajate koolitamise üle. Süüvimata arutelu detailidesse, on lisaks selle ameti suuremale väärtustamisele tarvis muuta ka arusaama sotsiaaltöötaja rollist. Sotsiaaltöötaja peab olema suuteline orienteeruma laias ainevaldkonnas, paljud sotsiaalkaitse küsimused tuleb lahendada teiste poliitikate osana. Ei piisa sellest, kui tead, kuidas korraldada hoolekandeteenuseid. Kohalikul tasandil on pärast suuremate omavalitsuste moodustamist võimalik parandada sotsiaalkaitset ja teha seda professionaalsemalt. Kuid seejuures tuleb jälgida, et tähelepanu pööratakse ka kogukondade võimendamisele. Kodanikuühiskonna kaasamiseks on küll palju võimalusi, kuid ilmselgelt peab sotsiaaltöö otsima ühisosa teiste valdkondade teadmistega. Debatt sotsiaaltöötaja rollist tänapäeva ja tuleviku ühiskonnas väärib pidamist.

Sotsiaalkaitse valdkond on meil aina suurema tähelepanu all. Selle arendamisel peame olema avatud uudsetele mõtetele ning eelkõige püüdlema selle poole, et pakuda meie inimestele vajalikku turvatunnet, toetada vastutuse võtmist ja ühiskonnas aktiivne olemist. **S**

Uue aasta olulisematest muudatustest saate lugeda ka sotsiaalministeeriumi kodulehelt – www.sm.ee/et/uudised/2019-aasta-muudatused-sotsiaalministeeriumi-haldusalas.